

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Γ. ΜΑΚΡΗ

ΦΟΥΡΚΑ
ΤΟ ΜΑΓΕΥΤΙΚΟ ΧΩΡΙΟ
ΤΗΣ ΠΙΝΔΟΥ

ΕΚΔΟΣΗ ΦΙΛΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΟΣ "Η ΦΟΥΡΚΑ",
ΤΩΝ ΕΝ Η.Π.Α. ΦΟΥΡΚΙΩΝ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1978

Εγχειρίδιο τρούφαρα
στή Δημόσια Βιβλιοθήκη
ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Γ. ΜΑΚΡΗ *Κονίσκεις*

Georgios Makris

ΦΟΥΡΚΑ

ΤΟ ΜΑΓΕΥΤΙΚΟ ΧΩΡΙΟ ΤΗΣ ΠΙΝΔΟΥ

Μερική άποψη της Φούρκας. Στὸ βάθος ὁ Προφήτης Ἐλίας
A partial view of Fourka. The Prophet Elias hill at the background

ΕΚΔΟΣΗ ΦΙΛΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΟΣ "Η ΦΟΥΡΚΑ,,
ΤΩΝ ΕΝ Η.Π.Α. ΦΟΥΡΚΙΩΤΩΝ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΚΩΝΙΤΣΗΣ

ΑΡ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ Δ. 213/9
ΗΜΕΡ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ 5-5-83
ΤΑΞΙΔ. ΑΡΙΘΜΟΣ 949.53 NAT

κωδ. έγγ. ΦΟΙ1

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Όφείλω εύθὺς ἐξ ἀρχῆς νὰ ἐπισημάνω πὼς ὑπῆρξε μεγάλη ἀτυχία τὸ γεγονός, ὅτι γιὰ τὴν Φούρκα δὲν ἔχει γραφτεῖ τίποτε ἀξιόλογο, ποὺ νὰ τὴν κάνει εὐρύτερα γνωστή. Τὸ ὅτι δὲν ἐπιδείχτηκε τ' ἀνάλογον ἐνδιαφέρον πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτή, εἶχε σὰ συνέπεια νὰ χαθοῦν, ὄριοτικὰ πλέον, πολλὰ κι ὀπωδήποτε πολύτιμα στοιχεῖα τῆς προφορικῆς παραδόσεως.

Ὑπάρχει βέβαια ἡ τιμητικὴ ἔξαίρεση τοῦ Γεωργίου Τσιούμη ποὺ περιέσωσεν ὅτι μπόρεσεν, ἐκδίδοντας τὸ 1933 τὸ βιβλίο «Ιστορία τοῦ χωρίου Φούρκας τῆς Ηπείρου». Απὸ τὴν ἐκδοση τούτην διασώθηκαν ἐλάχιστα ἀντίτυπα, κι αὐτὰ ἔχουν γίνει δυσεύρετα.

Άλλα, περιῆλθαν στὴν ἀντίληψή μου ἀρκετὰ στοιχεῖα ποὺ ὁ Γ. Τσιούμης δὲν εἶχεν ὑπόψη, καὶ σημειώθηκαν στὴν Φούρκα σημαντικὰ γεγονότα ποὺ διαδραματίστηκαν μετὰ τὸ 1933, ποὺ ἀπαιτοῦσαν τὴν ἀναθεώρηση καὶ τὴν συμπλήρωση τῆς ιστορίας ἐκείνης, μὲ βάση τὰ νεότερα δεδομένα. Ανεξάρτητα πάντως ἀπ' αὐτό, ἡ προσφορὰ τοῦ Γ. Τσιούμη ἦταν πράγματι οὐσιαστικῆ.

Ἐτοι, ἔκρινα σὰν ἐπιτακτικὴ τὴν ἀνάγκη τῆς συγγραφῆς τοῦ παρόντος ἔργου ἀποβλέποντας, ἀφ' ἐνὸς μέν, στὸ νὰ γνωρίσουν οἱ Φουρκιώτες καλύτερα τὴν ιστορία τῆς πατρίδας τους καί, ἀφ' ἑτέρου, ν' ἀποκτήσει ἡ Φούρκα, στὸ εὐρύτερο ἀναγνωστικὸ κοινό, τὴν ἀκτινοβολία ποὺ τῆς πρέπει.

Ο ἀναγνώστης θὰ κάμει εὔκολα τὴ διαπίστωση πὼς λείπει ἀπὸ τὴν ἔργασίαν αὐτὴν ἡ λαογραφικὴ ἀποψη τῆς Φούρκας. Είναι ἔνας τομέας πολὺ πλούσιος κι ἐντελῶς ἀνεκμετάλλευτος ὡς τώρα πού, γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγον ἀπαπεῖ iδιαίτερην ἐκδοση. "Ἄς ἐλπίσουμε πὼς θὰ φωτιστεῖ κάποτε κι αὐτὴ ἡ πλευρὰ τῆς Φούρκας.

Τελειώνοντας, ὁφείλω νὰ ὅμολογήσω πὼς στὴ συγγραφὴν

αύτοῦ τοῦ βιβλίου μὲ παρότρυνεν ὁ ἐκλεκτὸς κι ἄξιος Φουρκιώτης κ. Νικόλαος Γ. Μαρανῆς, ἐγκαταστημένος στὴν Ἀμερική. Τὸν εὐχαριστῶ θερμότατα κι ἀπὸ τὴν θέση τούτη.

Ίδιαίτερος τίτλος τιμῆς ἀνήκει ὥπωσδήποτε στὴν Φιλεκπαιδευτικὴ Ἀδελφότητα «Ἡ Φούρκα» τῶν ἐν ΗΠΑ Φουρκιωτῶν ποὺ ἀνέλαβε, μὲ ἀπόφαση τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως τῶν μελῶν της, τὴν ἔκδοση τούτου τοῦ βιβλίου μὲ δαπάνες της. Προσθέτουν ἔτσι οἱ ὄμογενεῖς τῆς Ἀμερικῆς μιὰν ἐπὶ πλέον, πολὺ οὐσιαστικὴ προσφορὰ πρὸς τὴν γενέτειρά τους.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Γ. ΜΑΚΡΗΣ

Διδάσκαλος

Κοζάνη, Ὁκτώβριος 1977

Διεύθυνση τοῦ συγγραφέα:

όδὸς Ζαλόγγον ἀριθ. 8

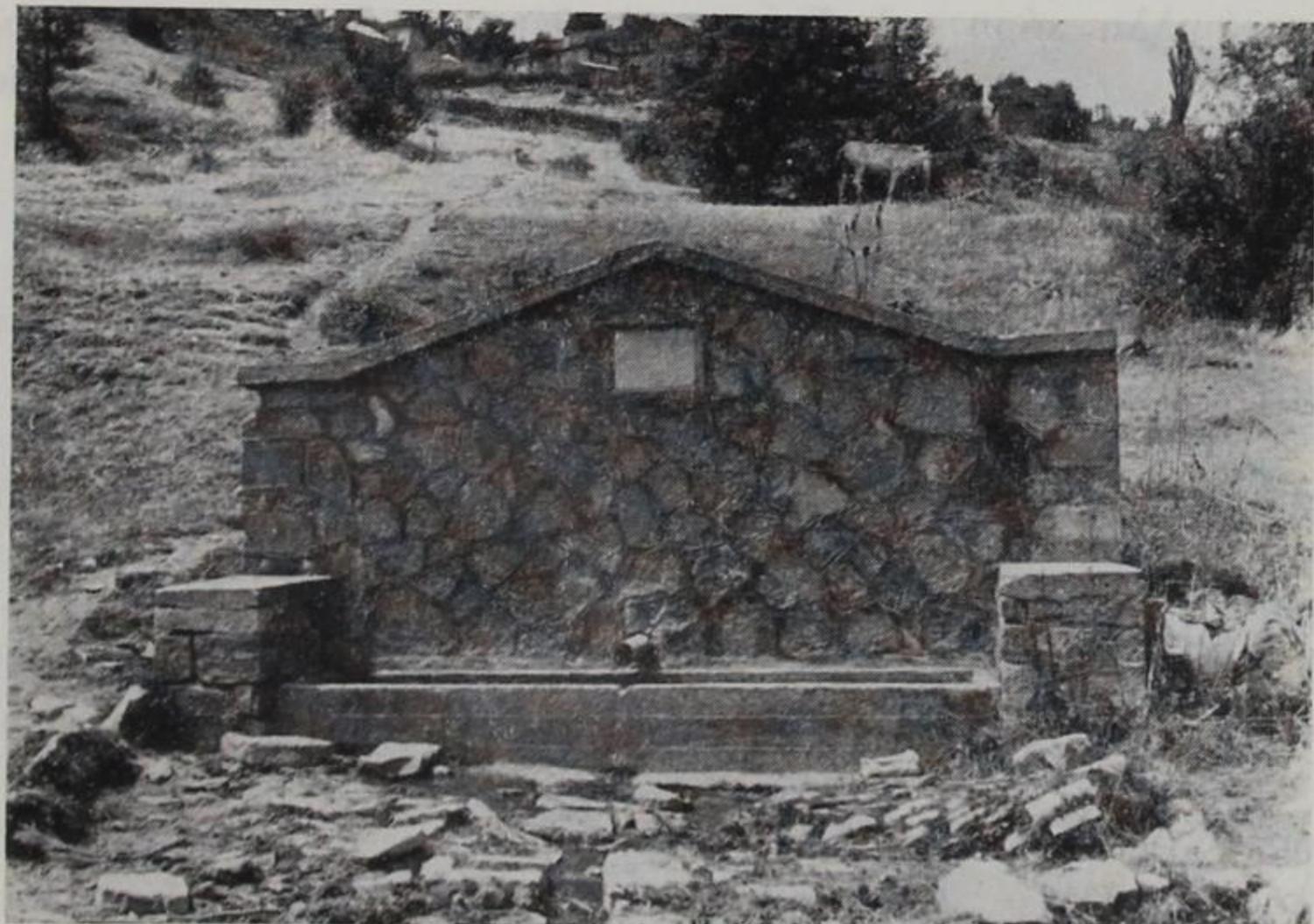
Κοζάνη

Τηλ. (0461) 26-553

ΜΕΡΟΣ Α'

I.— ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Γεωγραφικά ἡ Φούρκα ἀνήκει στὸ διαμέρισμα τῆς Ἡπείρου. Υπάγεται ἀπὸ διοικητικὴν ἀποψη, στὴν ἐπαρχία Κονίτσης τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων. Συνορεύει βόρεια μὲ τὴ Δροσοπηγὴ (Κάντσικο), βορειοανατολικά μὲ τὴ Ζούζουλη καὶ τὸ Ἐπταχώρι, νοτιοδυτικὰ μὲ τὴν Ἀγία Παρασκευὴ (Κεράσοβο) καὶ νοτιοανατολικὰ μὲ τὴ Σαμαρίνα. Μὲ δυὸ λόγια, εἶναι ἐντεταγμένη στὸ νομὸν Ἰωαννίνων καὶ γειτονεύει μὲ τοὺς νομοὺς Γρεβενῶν καὶ Καστοριᾶς. Εἶναι ἡ φυσικὴ γέφυρα ποὺ ἔνώνει τὴν Ἡπειρό μὲ τὴ Μακεδονία κι αὐτὸ πρέπει νὰ ὑπογραμμιστεῖ ἴδιαίτερα.

Μία ἀπὸ τὶς πολλὲς βρύσες τοῦ χωριοῦ, ἡ «Ξάνθα».
One of the many faucets of the village. Its name is «Xantha».

Καθώς πολὺ σωστά παρατηρήθηκε, τὸ ἱστορικὸ τοῦτο χωριὸ εἶναι κτισμένο στὸ «μπαλκόνι» τῆς Πίνδου,¹ στὰ βόρεια τοῦ θεόρατου καὶ πάντα χιονισμένου Σμόλικα (ύψ. 2.637 μ.). Εἶναι πολὺ εὔστοχη κι ἐπιγραμματικὴ ἡ περιγραφὴ τῆς τοποθεσίας τῆς Φούρκας ἀπὸ τὸ γνωστὸ λογοτέχνη κι Ἀκαδημαϊκὸ "Αγγελο Τερζάκη:

«Τὸ χωριὸ ἡ Φούρκα μὲ τίς φολιδωτὲς σκεπές της ἀπὸ σταχτιὰ πλάκα τοῦ βουνοῦ, βρίσκεται συμμαζεμένη στὸ ἐσωτερικὸ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ τριγώνου (Κούτσουρο — Ταμπούρι — Βούζιο), σὰ μέσα σὲ ἀνοιχτὴ παλάμη. Τὴν ἐπιτηροῦν ἀπὸ βορειοδυτικὰ τὸ φοβερὸ Ταμπούρι κι ὁ δικός της ὁ Προφήτης Ἰηλίας. Όλόγυρα, ὅσο ποὺ φτάνει τὸ μάτι, κυματίζουν φεύγοντας ὡς τὰ οὐρανοθέμελα βουνὰ καὶ βουνά».²

Πράγματι, ὁ τεράστιος σ' ἔκταση καὶ σὲ βάθος ἀνοιχτὸς ὄριζοντας ποὺ περιβάλλει τὸ χωριό, ἀποτελεῖ ἔνα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα πλεονεκτήματα ποὺ χάρισαν στὴ Φούρκα κυριολεκτικὰ ἀπερίγραπτην, ἀσύγκριτη μ' ἄλλα χωριά, κι ἀκαταμάχητη φυσικὴν ὁμορφιά.

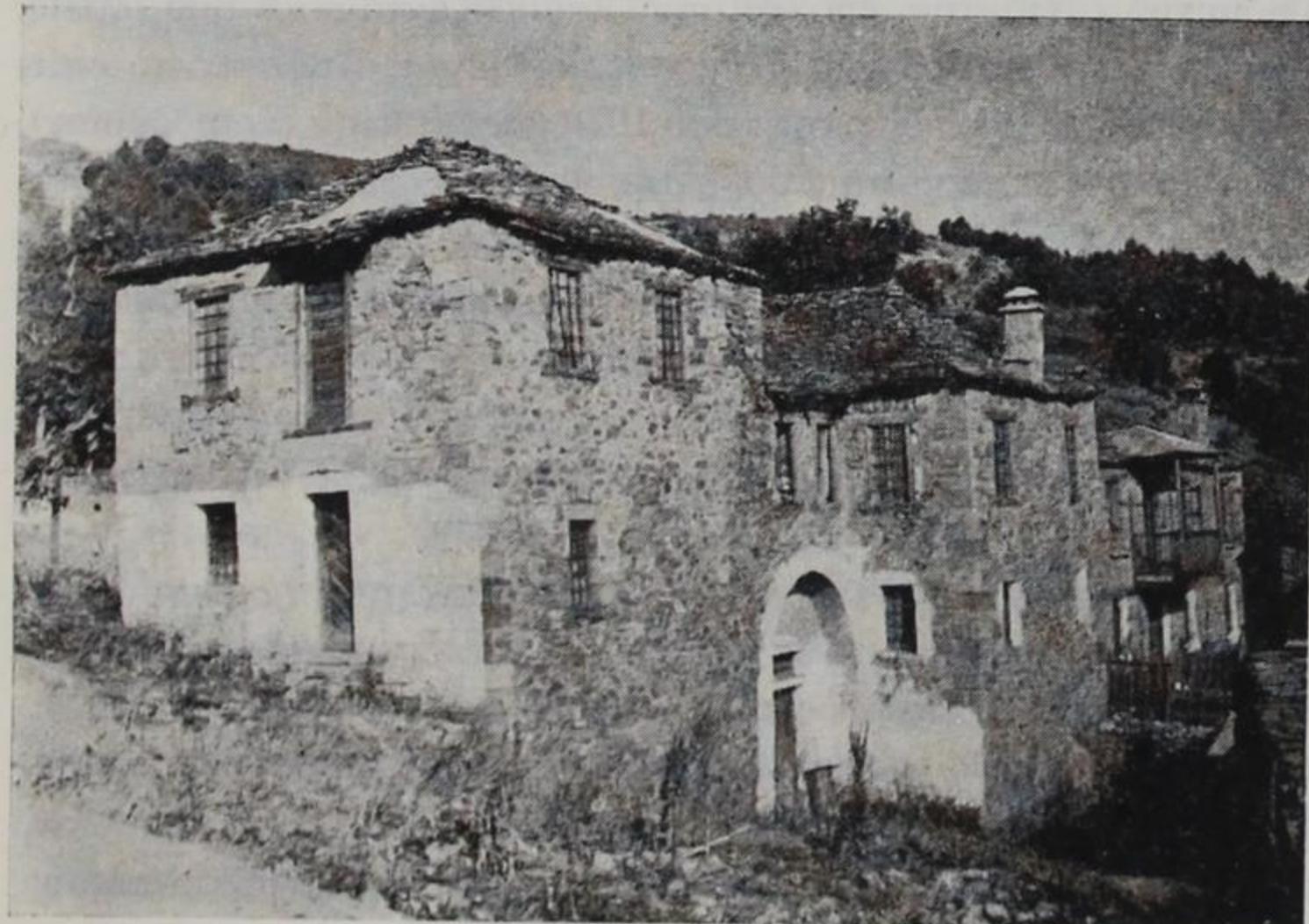
Δὲν εἶναι ὅμως μόνον ἡ ἐδαφικὴ εὐρύτητα ἐκεῖνο ποὺ δίνει ἀπαράμιλλη χάρη στὴ Φούρκα. Διαθέτει κι ἄλλα φυσικὰ πρόσοντα. Καὶ πρῶτα-πρῶτα τὸ ὑψόμετρό της. Τὸ σημεῖο στὸ ὃποιο κτίστηκε τὸ χωριὸ κυμαίνεται ὑψομετρικὰ ἀπὸ 1360 ("Ατλας Δημητράκου κ.λ.π.), μέχρι 1450 μέτρα. Εἶναι ἀναμφισβήτητα ἔνα πάρα πολὺ ἐντυπωσιακὸ ὑψόμετρο.

Ἐκεῖνο ποὺ πρέπει ἐπίσης νὰ ἔξαρουμε ἴδιαίτερα, εἶναι τὸ πράσινο. Σὲ τοῦτο τὸν τόπον, ὅπου τὰ ικάθε λογῆς ἡμερα κι ἄγρια ζῶα τοῦ δάσους συντροφεύουν τοὺς ἀνθρώπους, σκόρπισεν ὁ Θεὸς μὲ μεγάλη γενναιοδωρία πληθωρικὸ πράσινο. Δὲν ξέρουμε ἀν στοὺς πρώτους αἰῶνες τῆς τουρκοκρατίας καὶ παλιότερα ὑπῆρχαν ἐδῶ δάση, εἶναι ὅμως σίγουρο πὼς ἔλειπε τὸ σημερινὸ πράσινο ἀπὸ τὸν περασμένο αἰώνα ὡς τὸ 1930 περ. Μέχρι τότε ὀλόκληρη σχεδὸν ἡ ἔκταση τῆς Φούρκας ἀποτελούμενη ἀπὸ 32 τετραγωνικὰ χιλιόμετρα, ἦταν χωράφια καὶ βοσκοτόπια. Κατάλοιπα ἐκείνης τῆς ἐποχῆς εἶναι οἱ ἄφθονοι ἀχυρῶνες καὶ τὰ πολλὰ παλιὰ γραφικὰ πλακόστρωτα ἀλώνια, ποὺ περιῆλθαν σὲ πλήρη ἀχρηστία πλέον.

Τὸ πράσινο ποὺ ὑπάρχει σήμερα καλύπτει τὸ 80% τουλάχιστο τῆς συνολικῆς ἔκτασεως τοῦ χωριοῦ, δηλαδὴ πάνω ἀπὸ 25 τετρα-

γωνικὰ χιλιόμετρα. Πρόκειται λοιπὸν γιὰ δάση ἀπέραντα πού, ἀναπυσσόμενα ὅλοένα, περικύκλωσαν ἥδη τὸ χωριὸ σ' ἐλάχιστην ἀπόσταση, κι ἀπειλοῦν νὰ κυριεύσουν ἀκόμη καὶ τὰ σπίτια καὶ τὶς σκεπὲς (ἐπάνω στὴ στέγη τῆς κόγχης τοῦ Ἱεροῦ τῆς κεντρικῆς ἐκκλησίας φύτρωσεν ἥδη πρὸ ἐτῶν ἔνα πλατάνι κι ἀναπύσσεται κανονικά). Βλέπει κανεὶς δέντρα πανύψηλα καὶ λυγερόκορμα ποὺ σὰ οπαθιὰ κεντρίζουν τὰ σύννεφα, ὅταν τοῦτα κατεβαίνουν συχνὰ καὶ σφιχταγκαλιάζουν τὰ δάση, δημιουργώντας ἔνα ἐξαίσιο θέαμα. Κι εἶναι τὰ δάση τοῦτα σὲ πολλὲς μεριὲς τόσο πυκνά, ὡστε νὰ γίνονται ἀπροσέλαστα ὅχι μονάχα στ' ἀνθρώπινο πόδι, ἀλλὰ καὶ στὶς ἀκτίνες τοῦ ἥλιου.

Οἱ πυκνότατες κι ἀτέλειωτες αὐτὲς δασικὲς ἐκτάσεις περιέχουν μεγάλη ποικιλία δένδρων. Ὁξυές, πεῦκα, ἔλατα, πλατάνια, κέδρα, βελανιδιὲς κι ἔνα σωρὸ ἄλλα εἴδη κάρμουν τὴν παρουσία τους ἔντονη, τὸ καθένα μὲ τὴ δική του, τὴν ἴδιομορφη ἀπόχρωση τοῦ πράσινου.

Παλιό Φουρκιώτικο ἀρχοντικό.

An old Fourka mansion.

Σ' αύτὰ ἂς προστεθοῦν καὶ τὰ κρυστάλλινα νερὰ τοῦ δάσους. Νερὰ πόσιμα, όλοκάθαρα καὶ στὴν κυριολεξία παγωμένα, ποὺ ἡ νοσταλγία τῶν ἀποδήμων Φουρκιωτῶν συγκέντρωσε σ' ἀναρίθμητες ώραιες βρύσες, ἀφιερωμένες σὲ κάποια μνήμη.

"Ολα τοῦτα συνθέτουν μιὰν εἰκόνα τῆς φύσεως τέλεια, ποὺ μόνο μ' ἀλπικὸ τοπίο θὰ μποροῦσε νὰ παραβληθεῖ.

Εἶναι ἀναμφισβήτητο πὼς ἡ Φούρκα ὑπῆρξε στὰ παλιότερα χρόνια πολὺ πλούσιο καὶ δακτυλοδεικτούμενο κεφαλοχώρι, καθὼς μαρτυρεῖται ἀκόμη καὶ σήμερα.³ Στὶς μέρες μας ἡ παλιά της ἀκμὴ καθρεφτίζεται στὰ λίγα ἀρχοντικὰ ποὺ σώζονται ἀπὸ τὸν περιεργένετον αἰώνα (τὸ ἔδαφος τῆς Φούρκας δὲν εἶναι καθόλου σταθερό, γι' αὐτὸ καὶ δὲν παρατηρεῖται μακροβιότητα στὰ οἰκήματα). 'Εντυπωσιάζουν σ' αύτὰ ἡ ἐπιβλητικὴ ἔξωτερικὴ ἐμφάνιση, ἡ ώραιά ἀρχιτεκτονικὴ γραμμὴ μὲ τὶς τοξωτὲς καὶ θολωτὲς κατασκευές, ἐναρμονισμένη πλήρως μὲ τὸ περιβάλλον, ἡ ἐσωτερικὴ ἄνεση σ' ὅλους τοὺς χώρους, ἡ διακοσμητική, τὸ ὑψος κι' οἱ ἄλλες διαστάσεις τῶν οἰκοδομῶν κ.λ.π. Τὰ παλιὰ ἀρχοντικὰ ἦταν πολὺ μεγάλα γιὰ τὴν ἐποχή τους καὶ κτίζονταν μὲ δυό, τρεῖς, ἀκόμη καὶ τέσσερις ὁρόφους (ὅπως ἡ περίφημη «Κούλια», τὸ σπίτι τῶν Γιτσαίων ποὺ κατεδαφίστηκε τὸ 1976 ἐπειδὴ ἦταν ἐτοιμόρροπη).

Γιὰ τὸν παλιότερο πληθυσμὸ τῆς Φούρκας δὲν ὑπάρχουν στατιστικὰ δεδομένα. Εἶναι ἐν τούτοις σίγουρο πὼς τὴν ἐποχὴ τῆς Τουρκοκρατίας τὸ χωριὸ ἀριθμοῦσε πολὺ περισσότερες ἀπὸ 600 οἰκογένειες. 'Απόδειξη ἡ ἐπίσημη ἀπογραφὴ τοῦ 1928 ὅπότε βρίσκουμε στὴ Φούρκα 444 κατοίκους,⁴ μολονότι εἶχε προηγηθεῖ ἡ μεγάλης ἐκτάσεως διασπορὰ τῶν κατοίκων της, ὅπως θὰ ποῦμε στὴ συνέχεια.

Στὰ μεταγενέστερα χρόνια ὁ πληθυσμὸς τοῦ χωριοῦ φθίνει συνεχῶς ἐξ αἰτίας, ἀφ' ἐνὸς τῆς μεταναστεύσεως τῶν Φουρκιωτῶν στὸ ἔξωτερικὸ (κυρίως στὶς Η.Π.Α.), ἀφ' ἑτέρου δέ, τῆς ἐκαταστάσεως πολλῶν οἰκογενειῶν σὲ διάφορες περιοχὲς τῆς 'Ελλάδας, ποὺ ἐξασφάλιζαν εὔμενέστερες οἰκονομικὲς συνθῆκες καὶ προοπτικές. "Ετοι ἡ εἰκόνα τοῦ πληθυσμοῦ στὶς τρεῖς τελευταῖς ἀπογραφὲς παρουσιάζεται ώς ἐξῆς:

'Απογραφὴ 1951, κάτοικοι 214

’Απογραφή 1961, κάτοικοι 178

’Απογραφή 1971, κάτοικοι 93

Οι άσχολίες τῶν κατοίκων ήσαν, στὰ παλιότερα χρόνια, ἡ γεωργία κι ἡ κτηνοτροφία. Ή πρώτη ἔσθησε στὶς μέρες μας σχεδὸν καθ’ ὀλοκληρίαν τὸ 1961 ἀπὸ τὰ 32 τετρ. χιλιόμετρα καλλιεργοῦνταν μόλις τὸ 0,6 τετρ. χιλ. ποὺ κατόπιν μειώθηκε κατὰ πολύ. Ή κτηνοτροφία, τὸν περασμένο μόλις αἰώνα, ἦταν ἀνθηρότατη κι ἀριθμοῦσε πολὺ περισσότερα τῶν 20.000 αἰγοπρόβατα (τὸ τσελιγκάτο τοῦ Γίτσιου μόνον εἶχε 12.000). Ο ἀριθμός τους κατέβηκε σήμερα στὶς 5000 περίπου. Τὰ κτηνοτροφικὰ προϊόντα ὅμως ἔξακολουθοῦν νὰ διατηροῦνται σ’ ἄριστο ποιοτικὸ ἐπίπεδο.

Η Φούρκα κατοικεῖται καὶ τὸ χειμώνα. Ἀλλὰ ὁ κτηνοτροφικὸς χαρακτήρας τοῦ χωριοῦ ἀναγκάζει ὄρισμένες οἰκογένειες νὰ φεύγουν κάθε φθινόπωρο, κατευθυνόμενες στὰ χειμαδιὰ τῆς Θεσσαλίας. Ὅταν τὴν ἄνοιξην ἐπιστρέφουν, ἡ κίνηση παρουσιάζεται στὸ χωριὸ ζωηρότερη.

Τὸ καλοκαίρι ὅμως, κυρίως τὸν Αὔγουστο, πυκνώνονται κατὰ πολὺ οἱ τάξεις τῶν Φουρκιωτῶν ποὺ ἔρχονται στὴν πατρίδα τους σὰν προσωρινοὶ ἐπισκέπτες, εἴτε γιὰ νὰ κάμουν τὶς διακοπές τους μιὰ κι’ ἡ Φούρκα εἶναι πολὺ ἀξιόλογο ὁρεινὸ θέρετρο, εἴτε γιὰ νὰ παραστοῦν στὸ μεγάλο πανηγύρι, στὶς 15 καὶ 16 Αὐγούστου. Ὅλους τοὺς ὥθει ἐδῶ ἡ βαθύτατη ἀγάπη πρὸς τὴν γενέτειρα. Ο Φουρκιώτης, προκειμένου νὰ παραστεῖ στὸ πανηγύρι τῆς Παναγιᾶς, ὑπερνικᾶ ἀκόμη καὶ τὴν φανταστικὴ ἀπόσταση ποὺ χωρίζει τὸ χωριό του ἀπὸ τὴν μακρινὴ Ἀμερική. Τὸ πανηγύρι ἀρχίζει οὐσιαστικὰ στὶς 14 Αὐγούστου ὅπότε καταφτάνουν οἱ ἀπαραίτητες παρέες τῶν λαϊκῶν ὄργάνων στὰ κέντρα τοῦ χωριοῦ, ὅπου ἀρχίζει ὀλονύκτιο γλέντι μὲ τὰ παραδοσιακὰ ἡπειρωτικὰ τραγούδια. Τὸ ἐπίσημο πανηγύρι ἀρχίζει στὶς 15 Αὐγούστου στὴν κεντρικὴ πλατεῖα, ποὺ τελευταῖα διαμορφώθηκε καὶ στρώθηκε μ’ ὡραῖες πλάκες, μὲ δαπάνες τοῦ κ. Νικολάου Γ. Μαρανῆ. Μετὰ τὴν ἀπόλυση τῆς ἐκκλησιᾶς οἱ Φουρκιώτες θυμοῦνται πρῶτα ὅσους συμπατριῶτες τους ἔπεσαν γιὰ τὴν πατρίδα. Μπροστὰ στὸ μνημεῖο τῶν πεσόντων ποὺ ἔγινε τὸ 1973 ἀπὸ τὸ Σύλλογο τῶν Φουρκιωτῶν Θεσσαλονίκης, τελεῖται ἐπιμνημόσυνη δέηση. Καὶ κατό-

πιν ἀρχίζει ὁ χορός. Οἱ χορευτὲς σχηματίζουν δύο κύκλους, ἔναν μπροστὰ ἀπὸ τοὺς ἄντρες κὶ ἔναν πίσω ἀπὸ τὶς γυναικες. Πρῶτος ἀνοίγει τὸ χορὸν ὁ γεροντότερος τοῦ χωριοῦ, ἐνῷ ἐπὶ κεφαλῆς στὸν κύκλο τῶν γυναικῶν βρίσκεται πάντα στενὸ συγγενι-

Ο γεροντότερος τοῦ χωριοῦ ἀνοίγει τὸ χορὸν στὸ πανηγύρι τοῦ 1972.
The oldest man of the village «open the dance» during the fair in 1972

κό τους πρόσωπο (τὸ ἕδιο τηρεῖται καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους χορευτὲς ὅταν ἔρχεται ἡ σειρά τους νὰ χορέψουν πρῶτοι). Ὁ χορὸς συνεχίζεται ὡς τὸ μεσημέρι. Παράλληλα, ἀπ' ὅλο τὸ χωριὸν ἀναδύεται τούτη τὴν μέρα ἡ εὐχάριστη μυρωδιὰ τοῦ ψητοῦ. Κάθε σπίτι ἔχει ἀπὸ τὸ πρωΐ ἔτοιμη τὴν σούβλα μὲ τ' ἀρνὶ ποὺ ψήνεται στὴ γραφικὴ αὐλὴ μὲ μεγάλη προσοχὴ καὶ μαεστρία. Ὁ χορὸς ἐπαναλαμβάνεται στὴν πλατεῖα τ' ἀπόγευμα, μὲ πάνδημη συμμετοχή. Τὸ ἕδιο γίνεται καὶ τὴν ἄλλη μέρα ἐνῷ τὰ βράδια τὸ γλέντι μεταφέρεται στὶς ταβέρνες.

Οἱ ξένοι ποὺ ἐπισκέπτονται τὴν Φούρκα τοῦτες τὶς μέρες εἶναι λίγοι. Καὶ τοῦτο γιατὶ παραμένει ἄγνωστη στὸ εὔρὺ κοινό, μιὰ καὶ

Σε κάθε σπίτι είναι άπαραίτητο τὸ ψητὸ τὴ μέρα τοῦ πανηγυριοῦ.
On the «fair day» each home offers the best dish to the visitors.

δὲν εἶχε τὴν τύχη ν' αὐτοδιαφημιστεῖ καὶ νὰ τραβήξει ἔτσι ξένο κόσμο. Ἐλπίζουμε ὅμιως πῶς δὲν θὰ βραδύνει νὰ βγεῖ ἡ Φούρκα ἀπὸ τὴν σημερινὴ ἀφάνεια. Σ' αὐτὸ θὰ συντελέσει βέβαια πολὺ ἡ ὑπαρξη ἐνὸς ἀσφαλτοστρωμένου δρόμου, ποὺ τώρα λείπει. Πιστεύουμε πῶς ἡ πατρίδα δὲ θ' ἀρνηθεῖ ἔνα δρόμο σ' ἐκείνους πού, καθὼς ἡ ἴδια ὑπογραμμίζει, «ἐπέδειξαν ἡρωϊσμὸν μέχρις αὐτοθυσίας» στὸν πόλεμο τοῦ '40.

2.— Η ΚΤΙΣΗ ΚΑΙ Η ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΤΩΤ ΧΩΡΙΟΥ

Πότε κτίστηκεν ἡ Φούρκα στὴ σημερινὴ τῆς θέσῃ; Ἀπόλυτα ἔγκυρη ἀπάντηση σὲ τοῦτο τὸ ἐρώτημα δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ δοθεῖ, ἐφ' ὅσον λείπουν γιὰ τὴν ἀνεξιχνίαστην ἐκείνην ἐποχὴν οἱ γραπτὲς μαρτυρίες ποὺ θὰ μποροῦσαν νὰ τὴ θεμελιώσουν ιστορικά.

Όρισμένα τοπωνύμια, γιὰ τὰ ὅποια θὰ μιλήσουμε στὴ συνέχεια, παρέχουν όπωδήποτε ἐνδείξεις γιὰ τὸ ὅτι ἡ περιοχὴ κατοικοῦνταν ἢ τουλάχιστον ἦταν γνωστὴ κατὰ τὴν ρωμαϊκὴ ἐποχὴ. Δὲ γνωρίζουμε ὅμως τίποτε περισσότερο, ὡς τοὺς πρώτους αἰῶνες τῆς τουρκοκρατίας. Γιὰ τὴν τελευταία τούτη περίοδο οἱ πληροφορίες μᾶς ἔρχονται ἀπὸ τὴν προφορικὴ παράδοση, ποὺ σὲ μερικὲς περιπτώσεις ἐπιβεβαιώνεται κι ἀπὸ γραπτὲς πηγές.

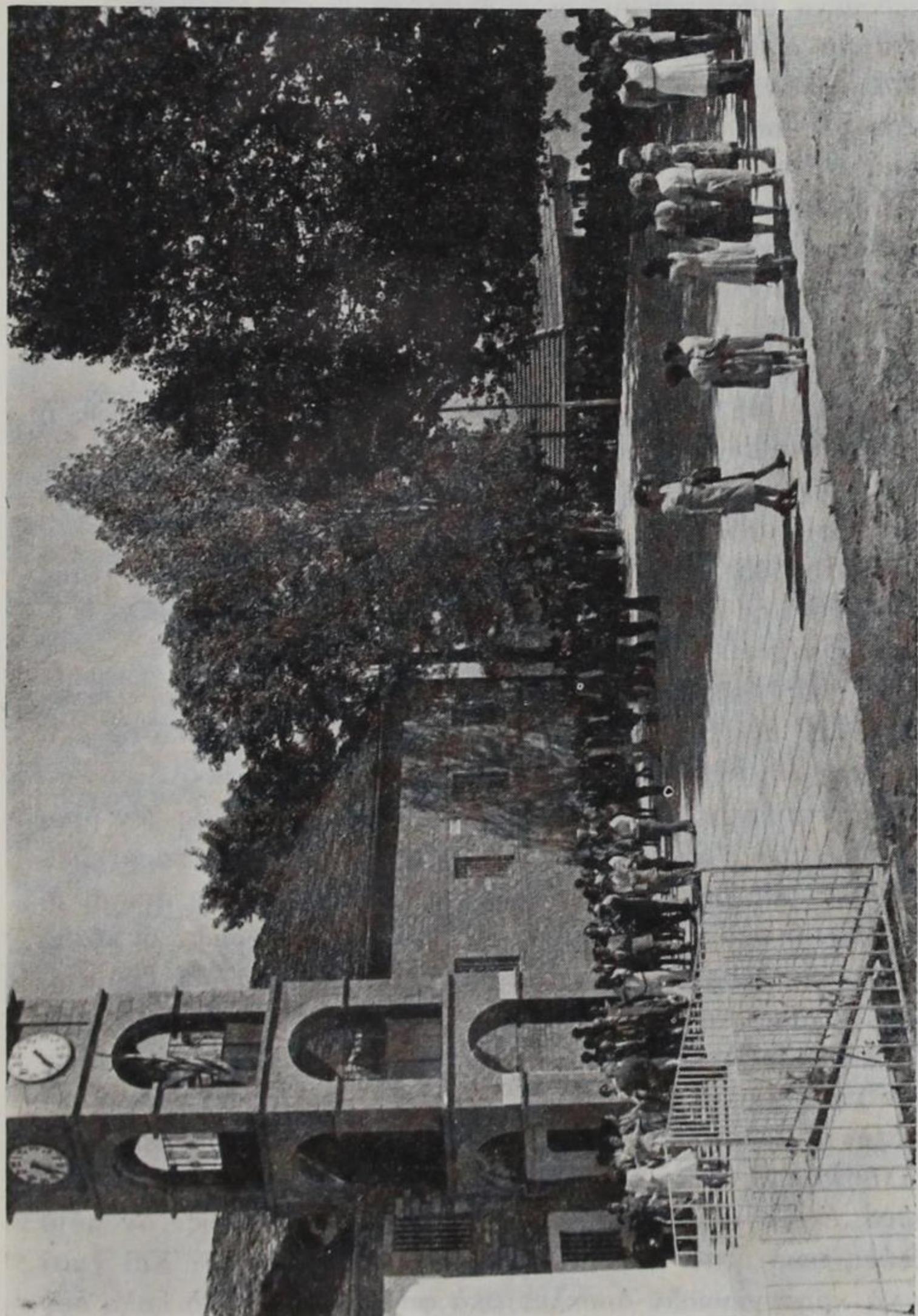
Κατὰ τὴν παράδοση λοιπόν, ὑπῆρχαν στὴν περιοχὴ τέσσερις οἰκισμοί: τὸ Παλιοχώρι, ἡ Λιάτσικα, τὸ Μάβροβο κι ἡ Φούρκα. Ἀπὸ τοὺς οἰκισμοὺς αὐτοὺς ἀρχαιότερος πρέπει νὰ θεωρηθεῖ τὸ Παλιοχώρι. Τούτη ἡ ὄνομασία, εὔρυτata διαδομένη σὲ πολλὰ χωριά, εἶναι γνωστὸ πλέον πὼς δὲν ἐκφράζει τ' ὄνομα τοῦ χωριοῦ, ἀλλ' ἀπλῶς προσδιορίζει τὴν πρώτη κατοικηθεῖσα τοποθεσία.

Πότε ἀκριβῶς καὶ γιὰ ποιοὺς λόγους ἐγκαταλείφθηκε τὸ Παλιοχώρι, εἶναι ἄγνωστο. Μιὰ ἐκδοχὴ ποὺ θέλει σὰν αἰτία τῆς ἐγκαταλείψεως του τὴν πάρουσία πολλῶν φιδιῶν, δὲ φαίνεται πειστική. Εἶναι πολὺ πιὸ λογικὴ ἡ ἀποψη πὼς καταστράφηκεν ἀπὸ τουρκικὴν ἐπιδρομή, τὸ 15ον ἵσως αἰώνα. Πάντως πρέπει νὰ θεωρηθεῖ σὰ βέβαιο πὼς εὐθὺς μετὰ τὴν ἐγκατάλειψη τοῦ Παλιοχωρίου σκόρπισαν οἱ κάτοικοί του πρὸς τρεῖς κατευθύνσεις, ιδρύοντας τὰ ἰσάριθμα χωριά: τὴ Λιάτσικα, τὸ Μάβροβο καὶ τὴ Φούρκα.

Σύμφωνα μὲ τὴν παράδοση πάλι, οἱ οἰκιστὲς τῆς Λιάτσικας καὶ τοῦ Μαβρόβου διέλυσαν, ἄγνωστο πότε ἀκριβῶς, τὰ χωριά τους κι ἐνώθηκαν μὲ τοὺς κατοίκους τῆς Φούρκας.

Σὲ τοῦτο τὸ σημεῖον ὅμως ἔχουμε μὰ πολὺ σημαντικὴ γραπτὴ μαρτυρία. Πρόκειται γιὰ τὸν Κώδικα τοῦ Μοναστηρίου τῆς Ζάμπορδας — Γρεβενῶν.⁵ Ο κώδικας αὐτός, ποὺ περιέχει ὄνοματα δωρητῶν κατὰ τόπο καταγωγῆς, ἀρχισε νὰ τηρεῖται τὸ 1534, μὲ τὴ διαφορὰ πὼς τὸν ἀντέγραψε τὸ 1692 ὁ Γιαννιώτης Ἰωάννης Ζωγράφος. Η τήρησή του συνεχίστηκε καὶ στὰ μεταγενέστερα χρόνια.

Μεταξὺ τῶν ἄλλων ὄνομάτων, ὁ Ζωγράφος μεταφέρει ἀπὸ τὸν παλιὸ κώδικα τέσσερα ὄνόματα κατοίκων τῆς Φούρκας, τὴν ὥποια μνημονεύει χωριστά, ἐντάσσοντάς την στὴν «έπαρχία τοῦ Βελᾶς» μαζὶ μ' ἄλλα 16 χωριά. Τὸ πιὸ ἐνδιαφέρον ὅμως ἔγκειται

Η πλατεία σε ώρα πανηγυρού, τὸν Αὐγούστο τοῦ 1977
The main square during a fair (August 1977).

στὸ δτὶ σημειώνονται στὸν κώδικα καὶ τὸ Μοναστήρι τῆς Κλαδόρης, ἀλλὰ καὶ ἡ Λιάτσικα μ' ἔνα ὄνομα. Τοῦτα τ' ἀναμφισβήτητα δεδομένα ἀποδεικνύουν πὼς ἡ Φούρκα κι ἡ Λιάτσικα κατοικοῦνται ὀπωδήποτε τὸν 16ον αἰώνα. Τὸ δτὶ τὸ Μάθροβο δὲν ἀναφέρεται καθόλου στὸν κώδικα, δὲν ἀποκλείεται νὰ σημαίνει πὼς οἱ κάτοικοὶ του εἶχαν ἐνωθεῖ νωρίτερα μὲ τοὺς κατοίκους τῆς Φούρκας.

Ἡ ἐγκατάσταση τῶν κατοίκων τῆς Λιάτσικας στὴ Φούρκα ὑπολογίζουμε πὼς συντελέστηκε τὸν 17ον αἰώνα. Μὲ τούτη τὴν ἀποψη συμφωνεῖ καὶ τὸ γεγονὸς πὼς μετὰ τὸ ἔτος 1692, ἐνῷ ἡ Φούρκα ἀναφέρεται στὸν κώδικα μὲ 8 ὀνόματα, γιὰ τὴ Λιάτσικα δὲ γίνεται καθόλου λόγος.

Ἄπὸ τὰ δσα εἴπαμε ὡς τώρα βγαίνει τὸ συμπέρασμα πὼς ἡ ἱστορικὴ ὑπόσταση τῆς Φούρκας ἀνάγεται σὲ χρόνους προγενέστερους τοῦ 16ου αἰώνα, χωρὶς νὰ μποροῦμε νὰ προσδιορίσουμε τὴν ἀκριβῆ χρονολογική της ἀφετηρία.

Παρατηροῦμε διὰ πὼς τ' ὄνομα τοῦ χωριοῦ παραμένει ἀπὸ τότε τὸ ὕδιο. Καὶ γεννιέται ἀμέσως ἡ ἀπορία: ποῦ ὀφείλεται ἡ ὀνομασία «Φούρκα»;

Ὦς πρὸς τοῦτο διατυπώθηκαν κατὰ καιροὺς διάφορες ἐκδόχες. Μιὰ ἀπ' αὐτὲς ὑποστηρίζει πὼς τ' ὄνομα δόθηκε ἀπὸ τὶς διασταυρώσεις τῶν δρόμων πρὸς τὰ γειτονικὰ χωριά, ποὺ ἔχουν τὸ σχῆμα τῆς φούρκας. Ἡ γνώμη αὐτὴ εἶναι φανερὸ πὼς δὲν μπορεῖ νὰ συζητηθεῖ σοβαρά, γιατὶ ἀπλούστατα αὐτὸ δὲν παρατηρεῖται μονάχα στὶς διασταυρώσεις τῆς Φούρκας. Δεύτερη ἀποψη ἀποδίδει τὴν ὀνομασία στὸ δτὶ σὲ περιπτώσεις ἐπιδρομῶν οἱ κάτοικοι χρησιμοποιοῦσαν σὰν ὅπλα ἄμυνας φούρκες, δηλαδὴ ξύλα διχαλωτά. Κι ἡ ἀποψη αὐτὴ ἀπορρίπτεται ἀσυζητητί. Μιὰ τρίτη γνώμη ἀναφέρει πὼς ἡ ὀνομασία ὀφείλεται στὸ δτὶ παλιότερα στήνονταν κατὰ μῆκος τῶν δρόμων φούρκες, γιὰ νὰ μὴ χάνουν οἱ ὁδοιπόροι τὸν προσανατολισμό τους, τόσο κατὰ τὸ φθινόπωρο, ὅπότε καλύπτεται ἡ περιοχὴ ἀπὸ πυκνὴν διάχλην, δσο καὶ κατὰ τὸ χειμῶνα, ὅπότε τὸ χιόνι ἀφθονεῖ. Διερωτώμαστε διὰ: ἂν αὐτὸ ἀληθεύει, ποιὸ ἦταν τὸ παλιότερο ὄνομα τοῦ χωριοῦ; Καὶ γιατὶ τάχα νὰ χρησιμοποιοῦν ἀποκλειστικὰ φούρκες; τ' ἀπλὰ ξύλα δὲν

παρεῖχαν τὴν ἕδιαν ἀκριβῶς ἐξυπηρέτησο; Ἐπομένως, καὶ ἡ ἐκ δοχὴ αὐτὴ δὲ μπορεῖ νὰ γίνει παραδεκτή.

Νομίζουμε πὼς προσεγγίζουμε περισσότερο τὴν ἀλήθεια ἀναζητώντας τὴν προέλευση τῆς ὀνομασίας τῆς Φούρκας στὶς δύο ἀκόλουθες ἀπόψεις μας, ποὺ γιὰ πρώτη φορὰ διατυπώνονται.

Ἡ λέξη «φούρκα» εἶναι λατινικὴ (FURCA)⁶ καὶ σημαίνει τὸ δίκρανο ξύλο ἢ στήριγμα. Τὸ βεβαιώνει κι ὁ Πλούταρχος γράφοντας στὸν «Κοριολανό»: «δ γὰρ οἱ Ἔλληνες ὑποστάτην καὶ στήριγμα... τοῦτο Ρωμαῖοι φούρκαν ὀνομάζουσι». Ρωμαϊκὰ κατάλοιπα ὅμιως σὲ τοπωνύμια ὑπάρχουν στὴ Φούρκα ὅπως θὰ δοῦμε πιὸ κάτω. Γιατὶ λοιπὸν καὶ ἡ ὀνομασία «Φούρκα» νὰ μὴν εἶναι κατάλοιπο τῆς ἐποχῆς ἐκείνης; Εἶναι πολὺ φυσικὸ ἡ ὀνομασία τούτη νὰ ἔρμηνεύει τὴν ἐδαφικὴ διαμόρφωση, γιατί πράγματι οἱ ὄρεινοὶ ὅγκοι «Προφήτης Ἡλίας» καὶ «Ταμπούρι» ἔχουν τὸ σχῆμα τῆς Φούρκας, μέσα στὰ σκέλη τῆς ὅποιας εἶναι κτισμένο τὸ χωριό.

Ἐξαιρετικὰ λογικοφανῆς μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ κι ἡ ἐκδοχή μας πὼς ἡ ὀνομασία τοῦ χωριοῦ πάρθηκεν ἀπὸ τὸ τούρκικο λεξίλόγιο. Στὴν τούρκικη γλώσσα ἡ λέξη «φούρκα» σημαίνει τὴ στενὴν ὄρεινὴ διάβαση.⁷ Εἶναι ὅμως γνωστότατο πὼς ἡ ἐδαφικὴ διαμόρφωση σχεδιάζει ἐδῶ τέτοια διάβαση, ποὺ χρησιμοποιοῦνταν εὑρύτατα κατὰ τὴν περίοδο τῆς τουρκοκρατίας τουλάχιστο.

Ἐγκυρότερες λοιπὸν καὶ περισσότερον ἀνταποκρινόμενες στὴν πραγματικότητα φαίνονται οἱ δύο τοῦτες ἀπόψεις.